

Doc. dr. Vildana Pleh
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
v.pleh@pfsa.unsa.ba

UDK 343.811-053.6 (497.6)

Izvorni naučni rad

**ULOGA I ZNAČAJ SUDIJE ZA MALOLJETNIKE U POSTUPKU
IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNICIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

**THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF JUVENILE JUDGES IN THE
PROCESS OF EXECUTION OF CRIMINAL SANCTIONS FOR
JUVENILES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

Sud u obavljanju svoje funkcije presuđenja je jedan od najvažnijih subjekata u krivičnom pravu. Meritornim odlukama ali i odlukama drugačije pravne prirode sudija za maloljetnike usmjerava, vodi i okončava proces rada sa maloljetnim prestupnikom, pokušavajući iznaći najbolje načine kako ostvariti najbolji interes maloljetnika, individualizirajući raspoložive instrumente borbe protiv maloljetničkog prestupništva kako u fazi njihovog izricanja tako i u fazi njihove primjene ili izvršenja. Autorica u radu, pored općih rasprava o različitim vrstama intervencije države na prestupničko ponašanje maloljetnika, upravo se bavi ulogom, položajem i značajem sudije za maloljetnike u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini. Uvažavajući ulogu i značaj svih subjekata maloljetničkog pravosuđa, sud se izdvaja kao poseban autoritet i analizira se njegova uloga kroz četiri ključne uloge suda u procesu primjene i izvršenja krivičnih sankcija i to alternativnih sankcija i krivičnih sankcija institucionalnog tretmana. Autorica se u tom smislu općenito osvrnula na spomenute uloge suda naglašavajući stanje u zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini, odnosno na nivou Općinskog suda u Sarajevu.

Ključne riječi: *individualizacija, sudija za maloljetnike, oblici uloge suda u Bosni i Hercegovini, krivične sankcije, izvršenje*

Summary

In performing its function of adjudication, the court is one of the most important entities in criminal law. With its meritorious decisions, as well as decisions of other legal nature, juvenile judges direct, guide, and finalise the processes involving juvenile perpetrators, trying to come up with the best ways how to achieve what is in the best interest of a minor, individualising the available instruments for tackling

juvenile delinquency both in the stage of pronouncement and enforcement or execution of sanctions. In addition to general discussions on various forms of state intervention concerning delinquent behaviour of juveniles, the author of the paper focuses precisely on the role, position, and the significance of juvenile judges in Bosnia and Herzegovina's juvenile criminal legislation. Acknowledging the role and significance of all juvenile justice entities, the court stands out as a particular authority and its role is analysed through four key roles of the court in the process of enforcement and execution of criminal sanctions, including both alternative sanctions and criminal sanctions of institutional treatment. The author has generally reflected in that sense on the aforementioned roles of the court, highlighting the condition in legislation and practice in Bosnia and Herzegovina, meaning at the level of Municipal Court of Sarajevo.

Keywords: *individualisation, juvenile judge, forms of roles of the court in Bosnia and Herzegovina, criminal sanctions, execution*

1. Uvod

Nošena savremenim idejama i pozitivnim iskustvima, donošenjem posebnog *lex specialis* propisa o maloljetnicima, zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Bosna i Hercegovina je napravila izuzetno važan iskorak u pravcu humanizacije i savremenizacije krivičnog zakonodavstva za maloljetnike.¹ Kad govorimo o maloljetnim prestupnicima, neophodno je „početi“ od prvih koraka života i odrastanja u porodici, ponašanja i odnosa u školi, socijalnoj sredini u kojoj živi, odnosa prema autoritetima, vršnjacima, karakteru, temperamentu i različitim vidovima ponašanja i reagovanja u specifičnim ili rizičnim situacijama. Formirajući sliku o maloljetniku, njegovom odrastanju, odnosima, poteškoćama, iskustvima i sl., dobijamo uvid u njegovu ličnost i život sa svim pozitivnim i negativnim karakteristikama, što ustvari ostavlja mogućnost relevantnim subjektima da posegnu za mjerama koje će na najbolji način uticati na maloljetnog prestupnika, njegovu resocijalizaciju i reintegraciju u društvo. Relevantni subjekti su svi oni koji na određeni način učestvuju u procesu upoznavanja ličnosti maloljetnika, odlučuju o akcijama

¹ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, „Službene novine FBiH“, 17/14 (u daljnjem tekstu: ZOM FBiH); Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS, „Službeni glasnik RS“, 13/10, 61/13 (u daljnjem tekstu: ZOM RS); Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BDBiH“, 4/11 (u daljnjem tekstu: ZOM BDBiH). Na nivou Bosne i Hercegovine nemamo odvojeno zakonodavstvo za maloljetnike pa su na snazi, u okviru općih propisa, posebne odredbe koje se odnose na maloljetnike.

koje će se preduzimati prema njemu i u tom smislu donose relevantne odluke. Svi navedeni subjekti zajedno čine maloljetničko pravosuđe. Prema ZOM FBiH, izraz „maloljetničko pravosuđe“ znači pravosudni sistem uspostavljen za djecu za koju postoje osnovi sumnje da su učinila neko krivično djelo i na opći način definiira zaštitu i promovira prava djeteta na pravedan tretman.²

Individualizacija spomenutih intervencija i njihovo prilagođavanje maloljetnom prestupniku, prilagođavanje njegovoj ličnosti i životu, ključni je segment u pronalaženju adekvatnog odgovora na prestupničko ponašanje. S obzirom na složenost ličnosti maloljetnog prestupnika i odgovornosti koje subjekti imaju, krivično zakonodavstvo za maloljetnike je previdjelo niz normi koje zahtijevaju od subjekata maloljetničkog pravosuđa postupanje koje je isključivo u najboljem interesu maloljetnika.³ Ovo konvencijsko načelo nameće i poseban nivo odgovornosti koja podrazumijeva odabir intervencija koje u datoj situaciji predstavljaju najbolji interes maloljetnika. Svoj doprinos u odlučivanju o vidovima i načinima reagovanja prema maloljetnom prestupniku imaju svi subjekti maloljetničkog pravosuđa, a najveća odgovornost i konačnu odluku donosi sud.⁴

2. Oblici intervencije države prema maloljetnim prestupnicima i njihova kategorizacija⁵

Reagovanje na maloljetničko prestupništvo je moguće na više načina. Zahvaljujući savremenim zagovaranjima blažeg i humanijeg postupanja, idejama i propagiranjima međunarodnih dokumenata i standarda odnosno

² Član 12, stav 1. tačka a). Maloljetničko pravosuđe je konvencijski standard predviđen Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe, koja je usvojila je Generalna skupština UN-a Rezolucijom broj 40/33 od 29. novembra 1985. godine (Pekinškim pravilima). Ona su prva pravila koja su usvojena s ciljem zaštite prava i potreba djece koja su u sukobu sa zakonom i ona državama ugovornicama pružaju potrebne smjernice za zaštitu prava djece i poštovanje njihovih potreba u procesu razvoja posebnih i specijalizovanih sistema pravosuđa za maloljetne učinioce kaznenih delikata. Pekinška pravila, iako nisu obavezujuća za zemlje potpisnice, predstavljaju ključan dokument, odnosno međunarodni pravni instrument u tretiranju djece u sukobu sa zakonom i daju jasan putokaz zakonodavstvima zemalja kako urediti maloljetničko pravosuđe.

³ Član 3. Konvencije UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine.

⁴ Izuzetno, konačne odluke o nekim vrstama intervencije (izriče alternativne mjere i sl.) donosi i tužilac.

⁵ Pod pojmom intervencije podrazumijevamo svaki oblik reagovanja države u vidu mjera (alternativnih mjera, mjera za obezbjeđivanje prisustva maloljetnika u krivičnom postupku i sl.) ili sankcija (alternativnih sankcija i krivičnih sankcija institucionalnog tretmana) na maloljetničko prestupništvo.

savremenim konceptom restorativne pravde sve veći broj krivičnih zakonodavstava propisuje takve oblike reagovanja koje u prvi plan stavljaju ličnost maloljetnika i efektivnost intervencije, a u drugi krivično djelo koje je maloljetnik počinio. Pri odabiru vrste intervencije subjekti maloljetničkog pravosuđa se vode principom postupnosti i pribjegavanju blažih oblika intervencije u vidu različitih alternativnih modela, a kao posljednje sredstvo primjenom krivičnih sankcija institucionalnog tretmana.

Vodeći se ovom idejom i posmatrajući spomenute oblike intervencije u odnosu na efektivnost intervencije prevashodno na ličnost i život maloljetnika, način i metode njihove primjene i izvršenja, krivično zakonodavstvo za maloljetnike u BiH propisuje sistem mjera i sankcija koji, generalno posmatrano, obuhvata: alternativne modele, krivične sankcije institucionalnog tretmana i mjere sigurnosti.

*Alternativni modeli u krivičnopravnom smislu su svi oni vidovi reagovanja na kriminalitet u obliku određenih instituta, procedura i/ili programa, kojima se učinilac krivičnog djela ne lišava slobode a primjenjuju se ili izvršavaju u zajednici. Dakle, riječ je o mjerama i sankcijama kojima se reaguje na kriminalitet ne lišavajući učinioca krivičnog djela slobode.*⁶

Shodno navedenim kriterijima alternativne mjere su: mjere zabrane i to zabrana napuštanja boravišta i zabrana putovanja bez odobrenja, zabrana posjećivanja određenih mjesta ili područja, zabrana sastajanja s određenim osobama, naredba da se povremeno javlja određenom državnom organu, zatim sljedeća alternativna mjera je privremeni smještaj maloljetnika za vrijeme pripremnog postupka, policijsko upozorenje i odgojne preporuke.⁷

⁶ U kategoriju alternativnih modela spadaju mjere i sankcije kojima se reaguje na maloljetnika ne lišavajući ga slobode. Mogu biti u obliku mjera tzv. alternativne mjere, kojima se reaguje prema učiniocu sa ciljem izbjegavanja vođenja krivičnog postupka, zatim u toku krivičnog postupka u cilju obezbjeđivanja njegovog prisustva u krivičnom postupku, pomoći i podrške odnosno reagovanja na njegova ponašanja i otklanjanja ponašanja koja bi ga dovela u rizik da ponovo počini krivično djelo, ili u fazi primjene ili izvršenja neke krivične sankcije institucionalnog tretmana. U formi sankcija alternativne sankcije koje se izriču nakon provedenog krivičnog postupka a primjenjuju se ili izvršavaju u zajednici; više vidi: Više: Pleh, V. Alternativni modeli u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini. Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXII, 2019. str. 132.

⁷ Ne treba zaboraviti spomenuti mjeru pritvora koja po svojoj prirodi ne spada u alternativne modele, a istovremeno nije krivična sankcija. Pritvor je mjera privremenog lišenja slobode radi obezbjeđenja prisustva osumnjičenog odnosno optuženog u krivičnom postupku i kao takva predstavlja najstrožiji oblik ovakve mjere. Veoma je važan vid intervencije prema maloljetniku, ali s obzirom na činjenicu da se u radu bavimo sankcijama, o ovoj mjeri neće biti više riječi.

S druge strane, sistem alternativnih sankcija za maloljetnike čine: mjere upozorenja i usmjeravanja i to sudski ukor i posebne obaveze, zatim mjere pojačanog nadzora i to pojačani nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja, pojačani nadzor u drugoj porodici i pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja i odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora.⁸

U drugu kategoriju intervencija spadaju *krivične sankcije institucionalnog tretmana* maloljetnika: mjera upućivanja u odgojni centar, zatim zavodske odgojne mjere – upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u ustanovu za liječenje i osposobljavanje i upućivanje u odgojno-popravni dom. Kao najstrožija sankcija institucionalnog tretmana je kazna maloljetničkog zatvora.

Treću kategoriju čine *mjere sigurnosti*: obavezno psihijatrijsko liječenje, obavezno liječenje od ovisnosti, obavezno ambulantno liječenje na slobodi, zabrana upravljanja motornim vozilom i oduzimanje predmeta. Mjere sigurnosti zbog svoje specifične prirode i svrhe, te činjenice da se ne mogu izreći kao samostalne krivične sankcije nego uvijek uz neku od sankcija institucionalnog tretmana, spadaju u posebnu kategoriju krivičnih sankcija.⁹

Ono što je izuzetno važno je da se navedeni oblici intervencije države međusobno dopunjavaju i često prepliću, doprinoseći, svaka na svoj način, korekciji ponašanja i razvoja ličnosti maloljetnog prestupnika. Stoga je zakonodavac previdio da je, pored što se prednost daje blažoj intervenciji, moguće iskombinovati više alternativnih sankcija ili se kombinovati uz neku alternativnu mjeru u reakciji prema maloljetnom prestupniku. Tako se uz izricanje neke od mjera pojačanog nadzora mogu izreći jedna ili više posebnih obaveza, odnosno maloljetniku se nakon puštanja na uslovni otpust iz maloljetničkog zatvora ili sa izdržavanja mjere upućivanja u odgojno-popravni dom mogu izreći neke od alternativnih sankcija pojačanog nadzora ili posebna obaveza. Isto tako, neizvršenje ili neprimjena blaže mjere ili sankcije povlači za sobom posljedice koje u konačnici nose represivnije intervencije. Tako neprimjenom i neizvršenjem neke od odgojnih preporuka tužilac za maloljetnike ili sudija za maloljetnike pokreće krivični postupak. S druge strane, ukoliko nakon izricanja strožije krivične sankcije utvrdi da njeno izdržavanje/izvršenje nije neophodno i da se blažom, alternativnom

⁸ Upućivanje u odgojni centar je također mjera upozorenja i usmjeravanja, ali zbog njenog institucionalnog karaktera ne ubrajamo je u alternativne sankcije.

⁹ Maloljetniku i mlađoj punoljetnoj osobi kojima je izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora može se, pod uslovima propisanim zakonom, izreći jedna ili više mjera sigurnosti. Kad je god moguće, mjere liječenja na slobodi imaju prednost nad smještajem maloljetnika u zdravstvenu ustanovu radi provođenja mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti. Član 62 ZOM FBiH.

sankcijom ili mjerom može ostvariti svrha sankcioniranja, sudija za maloljetnike može tu sankciju obustaviti i zamijeniti je blažom krivičnom sankcijom ili alternativnom sankcijom odnosno alternativnom mjerom, tj. maloljetnika uslovno otpustiti.

Isto vrijedi i za mjere koje se mogu izreći dok traje krivični postupak pa se mjera pritvora može zamijeniti mjerom privremenog smještaja maloljetnika u toku pripremnog postupka ili nekom od mjera zabrane kada se za to ostvare zakonom previđeni uslovi i obratno.

Svaku od ovih navedenih odluka donosi samo i isključivo sud i to sudija za maloljetnike. Njegova nadležnost je višestruka i veoma široka, a samim tim i odgovornost.

3. Sud i individualizacija mjera i krivičnih sankcija

Sud i sudska uloga u postupanju prema maloljetnim učinocima krivičnih djela je zasigurno vrlo značajna tema koja proširenjem ingerencija suda na postupak izvršenja krivičnih sankcija postaje sve aktuelnija. Sve specifičnosti maloljetnog prestupnika zahtijevaju jedan multidisciplinarni i sveobuhvatni pristup na putu ka njegovoj promjeni i vraćanju u normalne tokove života.

Ingerencije i odgovornost suda protežu se od prvih intervencija kada je počinjeno krivično djelo preko, na jedan način, odlučivanja o (ne)pokretanju krivičnog postupka, vođenju krivičnog postupka i njegovog okončanja, donoseći relevantne odluke koje moraju štiti najbolji interes maloljetnika. Kakvu god odluku da donese, sud ima obavezu da nadzire i njeno izvršenje odnosno da prati primjenu i/ili izvršenje izrečene alternativne mjere, alternativne sankcije ili krivične sankcije institucionalnog tretmana i za to snosi najveću odgovornost. U svakoj situaciji neophodna je individualizacija mjere ili sankcije, alternativne sankcije ili krivične sankcije, za koju sud snosi posebnu odgovornost. Govoreći o individualizaciji, govorimo o nekoliko vrsta individualizacije u krivičnim stvarima.¹⁰ U tom smislu sud je veoma bitan i aktivan subjekat maloljetničkog pravosuđa. U prvom redu govorimo o sudskoj i individualizaciji koja predstavlja izuzetno značajnu ulogu suda u fazi odlučivanja o (ne)pokretanju krivičnog/pripremnog postupka i izricanju alternativnih mjera i odlučivanju o izricanju

¹⁰ Zakonska, sudska i penitensijarna; više: Atanacković, *Penologija*. Beograd: Naučna knjiga, 1988, str. 136 i 137; V. Pleh: Uloga suda u postupku izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj, Francuskoj i Bosni i Hercegovini, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, 2018, str. 281.

alternativnih i krivičnih sankcija. Takve odluke sud ne donosi samo na osnovu svojih zapažanja i slobodne ocjene nego u saradnji sa drugim subjektima od čijih odluka i radnji, nerijetko, zavisi daljnja uloga suda. Ustvari, ovdje u prvom redu mislimo na tužioce za maloljetnike koji u prvim fazama postupka imaju posebno značajnu ulogu (ne) dajući saglasnost na zahtjev policije za maloljetnike da izreknu policijsko upozorenje, donoseći odluke o (ne)pokretanju pripremnog postupka i primjeni odgojnih preporuka. Ponovno razmatranje mogućnosti izricanja odgojnih preporuka i odlučivanje o prijedlogu tužioca o izricanju odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora su posebno značajne faze u radu suda obavljajući svoju procesnu funkciju presuđenja. Pored ovih redovnih nadležnosti, sud je taj koji odlučuje o izricanju i primjeni privremenih mjera za obezbjeđenje prisustva maloljetnika u krivičnom postupku poput mjera zabrane, privremenog smještaja maloljetnika u toku pripremnog postupka i određivanja mjere pritvora. U svim situacijama vrijedi nekoliko općih načela kojima se sud vodi, a to su, prije svega, već spomenuti principi najboljeg interesa djeteta i individualizacije mjere ili sankcije, te princip postupnosti u izricanju krivičnih sankcija koji, uz princip srazmjernosti, čini osnovni oslonac pri odlučivanju o vrsti i trajanju mjere i sankcije.

Sud odluku donosi na osnovu svoje procjene o meritumu spora, odnosno o tome da li je maloljetnik učinio krivično djelo i da li je kriv, a zatim odlučuje o mjerama ili sankcijama koje će mu izreći.¹¹ U ovom procesu sud vrši sudsku individualizaciju vodeći računa o okolnostima konkretnog događaja i utvrđenog činjeničnog stanja, uzimajući u obzir vrstu i težinu djela te, posebno i na određeni način primarno, ličnost i život maloljetnika.¹² Sudska individualizacija navedenih mjera i sankcija, s obzirom na karakteristike ličnosti i života maloljetnika, vrši se na osnovu dobijenih podataka i izvještaja od centra za socijalni rad, stručnih savjetnika suda i tužilaštva, iz nalaza i mišljenja stručnog tima nakon provedene opservacije i dijagnostike ličnosti maloljetnika i na osnovu ličnih zapažanja sudije za maloljetnike. Ovakav pristup i sveobuhvatna i precizna sudska individualizacija od

¹¹ Sijerčić-Čolić, H. *Krivično procesno pravo*. Knjiga 1. Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje (5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Pravni fakultet, Sarajevo, 2019, str. 320 i 321.

¹² Tako se članom 33. ZOM FBiH propisuje da će sud pri izboru odgojne mjere uzeti u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, druge karakteristike njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, njegove sklonosti, težinu djela, pobude iz kojih je djelo učinio, sredinu i prilike u kojima je živio, dosadašnji odgoj, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, posebno da li je spriječio ili pokušao spriječiti nastupanje štetne posljedice, nadoknadio ili pokušao nadoknaditi pričinjenu štetu, da li mu je ranije bila izrečena krivična sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja na izbor one odgojne mjere kojom će se moći najbolje ostvariti svrha odgojnih mjera.

posebnog su značaja za daljnji tok postupka u fazi primjene ili izvršenja mjera ili sankcija. U tom dijelu postupanja prema maloljetniku uloga suda ne prestaje, naprotiv sud je izuzetno aktivan, odgovoran i samim tim i veoma značajan. Ovdje govorimo o takozvanoj penitencijarnoj individualizaciji u kojoj sada i sud vrlo aktivno učestvuje, te u procesu primjene ili izvršenja mjera ili sankcija, ostvarujući svoju meritornu ulogu, ponovno odlučujući o vrsti i trajanju određene mjere ili sankcije.¹³ Sudija za maloljetnike je dobio priliku i obavezu da prati primjenu i izvršenje spomenutih mjera i sankcija i da u skladu sa zakonom interveniše, donoseći različite odluke u cilju što efikasnije i efektivnijeg ostvarivanja njihove svrhe. Ovdje govorimo, u prvom redu, o proširenju nadležnosti sudije za maloljetnike u fazi izvršenja krivičnih sankcija odnosno alternativnih sankcija i krivičnih sankcija institucionalnog tretmana.

U nastavku ovog rada posvetićemo se ulozi i značaju sudije za maloljetnike pri primjeni i izvršenju alternativnih sankcija i krivičnih sankcija institucionalnog tretmana u Bosni i Hercegovini. S obzirom na to da i jedne i druge spadaju u krivične sankcije,¹⁴ naslov ovog rada tako i glasi.

4. Oblici uloge suda u postupku izvršenja krivičnih sankcija

U procesu primjene i izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima učestvuje veliki broj subjekata maloljetničkog pravosuđa sa različitim ulogama.

Jedna grupa subjekata obavlja određene radnje u cilju provedbe ili izvršenja izrečene krivične sankcije poput ministarstava pravde, ustanova za izvršenje sankcija institucionalnog tretmana, centara za socijalni rad, centara za mentalno zdravlje, škola, zdravstvenih ustanova, vladinih i nevladinih organizacija i sl. Druga grupa subjekata ima posebnu, nadzornu ulogu i obavljaju funkciju nadzora zaštite ljudskih prava maloljetnika i u tom smislu imaju posebna ovlaštenja predviđena zakonom odnosno nekim međunarodnim dokumentom. Tu spadaju različita nacionalna i međunarodna tijela ustanovljena domaćim propisima ili međunarodnim dokumentima. Ovdje govorimo o inspekcijskom nadzoru koji obavlja ministarstvo pravde, nadležno za izvršenje sankcija institucionalnog tretmana, zatim nadzor različitih nezavisnih komisija za nadzor ljudskih prava ustanovljen zakonima

¹³ O općim vrstama uloge suda i konkretnim primjerima biće više riječi u nastavku ovog rada.

¹⁴ Član 30. ZOM FBiH.

poput nezavisne komisije,¹⁵ komisije formirane od ombudsmena BiH i sl.¹⁶ Treću grupu čine subjekti maloljetničkog pravosuđa koji imaju posebne nadležnosti u toku primjene i izvršenja krivičnih sankcija, a koji su, pored toga što su u funkciji zaštite ljudskih prava, nadležni da meritorno mijenjaju prvobitne odluke i u tom smislu mogu mijenjati izrečenu krivičnu sankciju drugom sankcijom, nadopunjavati izrečenu sankciju drugom, obustavljati krivičnu sankciju institucionalnog tretmana i, uslovno puštajući maloljetnika na slobodu, izreći mu dodatno još neku od alternativnih sanacija i sl. Posljednju, i na određeni način i najznačajniju nadležnost u Bosni i Hercegovini ima samo i jedino sud, odnosno sudija za maloljetnike.¹⁷

Ako uzmemo u obzir opću podjelu tijela koja imaju nadzornu ulogu nad zaštitom ljudskih prava osoba kojima je izrečena neka krivična sankcija, s obzirom na nivo vlasti i organ koji ga formira, možemo reći da sud spada u posebnu grupu i obavlja sudski nadzor.¹⁸

Sudski nadzor izvršenja krivičnih sankcija podrazumijeva određene aktivnosti suda u različitim fazama izvršenja krivičnih sankcija odnosno veću ili manju ulogu suda sa različitim obimom nadležnosti. U literaturi se navode dvije osnovne uloge suda u okviru sudskog nadzora izvršenja krivičnih sankcija, a to su administrativna i administrativno-sudska koja, kako to i iz samog naziva proizlazi, donosi različite nadležnosti suda.¹⁹

¹⁵ Nezavisna komisija prati uslove boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku sud, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom ili međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine. Član 52. stav 1. Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, „Službeni glasnik BiH“, 22/16.

¹⁶ Više: Sijerčić-Čolić, H, Vranj, V. Uvod u penologiju i izvršno krivično pravo Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2011, str. 191 i 192.

¹⁷ Postoje zakonodavstva u kojima, pored suda, takve nadležnosti mogu imati i drugi organi, poput tužioca ili posebnih komisija i sl.

¹⁸ S obzirom na nivo vlasti i organ koji formira nadzorna tijela, govorimo o dva oblika nadzora izvršenja i to: administrativni koji vrše: upravna, izvršna ili parlamentarna neovisna tijela, odnosno politička tijela koja obavljaju politički nadzor, i sudski nadzor koji vrši sud. U okviru administrativnog nadzora možemo govoriti o upravnom nadzoru koji vrše upravni organi, kao što je to u nekim zemljama Evropske unije poput Hrvatske. U Bosni i Hercegovini ovaj administrativni nadzor vrše tijela izvršne vlasti odnosno ministarstvo pravde ili pravosuđa koji provode inspektorski nadzor preko inspekcije čija su prava i dužnosti utvrđena propisima o izvršenju krivičnih sankcija. Parlamentarni nadzor ili nadzor neovisnih tijela koje formira ili imenuje zakonodavna vlast na osnovu nacionalnog propisa, a po obavezi nametnutoj od međunarodnih dokumenata, vrše najčešće različite neovisne komisije.

¹⁹ Više: Babić, V., Josipović, M., Hrvatski zatvorski sustav. U: G. Tomašević, M. Pleić (ur.). Zbirka radova suradnika na projektu „Europske značajke i dvojbe hrvatskog sustava

Administrativna uloga suda podrazumijeva samo „administrativne“ aktivnosti suda koje se ogledaju u donošenju akata (odluka) kojima rješava administrativna pitanja pazeći na ispunjenost zakonskih uslova za sticanje određenih prava, a da se ne upušta u meritorno odlučivanje, odnosno da ne ispituje nivo zaštite ljudskih prava osobe koja se nalazi na izdržavanju neke krivične sankcije. U tom smislu kažemo da se administrativna uloga suda iscrpljuje u donošenju uputnog akta kojim se osuđeni upućuje na izdržavanje krivične sankcije odnosno na donošenje odluke o odgodi početka izvršenja ili prekida krivičnih sankcija institucionalnog tretmana. U Bosni i Hercegovini ovakvu ulogu sud ima kod izvršenja kazne zatvora za punoljetne učinioce krivičnih djela.²⁰

Administrativno-sudska uloga suda u postupku izvršenja krivičnih sankcija znači pojavljivanje suda i kao administrativnog organa ali, u prvom redu, kao organa sa skupom izvorne sudske nadležnosti koju može vršiti samo sud. U tom slučaju sud vrši administrativnu ulogu (donosi uputni akt i odlučuje o odgodi i prekidu izvršenja krivičnih sankcija institucionalnog tretmana), ali ima veliki obim nadležnosti u procesu izvršenja krivičnih sankcija pa i u fazi nakon izvršene krivične sankcije institucionalnog tretmana, čime ostvaruje svoju „sudsku“ ulogu.²¹

Sve sudske uloge možemo podijeliti u tri skupine s obzirom na vrstu i obim nadležnosti koje sud ima. Tako govorimo o *meritornoj, nadzornoj i dodatnoj ulozi suda*.

Kroz *meritornu ulogu* sud ostvaruje svoju izvornu nadležnost, jer odlučuje o „sudbini“ krivične sankcije, tako što postojeću odluku suda mijenja. S obzirom na to da se u postupku izvršenja krivične sankcije mogu pojaviti okolnosti koje nisu postojale (ili nisu bile poznate) u momentu donošenja odluke ili pak dođe do njihove izmjene, onda takve novonastale okolnosti povlače za sobom obavezu da se ponovno pristupi individualizaciji krivične sankcije odnosno njenom prilagođivanju učinioocu krivičnog djela.

Nadzorna (zaštitna) uloga suda podrazumijeva nadležnosti suda u pogledu zaštite ljudskih prava osoba koje se nalaze na izvršenju krivične sankcije. Sud osobama na izdržavanju krivične sankcije pruža svoju zaštitu tako što

izvršenja kazne oduzimanja slobode”. Split: Pravni fakultet, Zavod za kaznenopravna i kriminološka istraživanja „Ivan Vučetić”, 2012.

²⁰ Više: Pleh, V. Uloga suda u postupku izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj, Francuskoj i Bosni i Hercegovini; op. cit. str. 301–304.

²¹ Ne treba zaboraviti da kod oba modela uloge suda značajnu ulogu imaju već spomenuta administrativna tijela koja također vrše nadzor nad izvršenjem krivičnih sankcija preko svojih inspektora, nacionalnih i međunarodnih komisija, komiteta i sl.

povremeno obilazi mjesta gdje se izvršavaju krivične sankcije, prima izvještaje o stanju izvršenja krivične sankcije od nadležnih organa koji sankciju provode, prima pritužbe i raspravlja o kršenjima zagarantovanih prava osoba koje izdržavaju krivičnu sankciju te donosi odluke u cilju njihove zaštite.

I *dodatna sudska nadležnost* u izvršenju kazne zatvora podrazumijeva posebne ingerencije suda u poslovima penitensijarne administracije, a za čiju realizaciju je potrebna intervencija suda po molbama ili zahtjevima pojedinih subjekata.²² Pored ingerencija suda u poslovima penitensijarne administracije, dodatna uloga suda se ogleda i u njegovim intervencijama kada su u pitanju molbe ili sugestije osuđenih u toku izvršenja nekih alternativnih sankcija u smislu obavljanja nekih posebnih konsultacija sa poslodavcima kod kojih osuđenik obavlja rad za opće dobro, školama, centrima za mlade i sl.

U Bosni i Hercegovini u procesu primjene i izvršenja krivičnih sankcija za maloljetnike sud ima administrativno-sudsku ulogu čije nadležnosti su od izuzetnog značaja za cijeli sistem izvršenja i primjene krivičnih sankcija za maloljetnike. U tom smislu, govorimo o četiri vrste uloge suda u postupku izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima i to o *administrativnoj, meritornoj, nadzornoj i dodatnoj ulozi suda*.

U nastavku rada predstavimo sudske uloge koje sud ima izvršavajući svoje nadležnosti u sistemu izvršenja i primjene krivičnih sankcija za maloljetnike, obim njihove zastupljenosti i značaj.

5. Sudske uloge u postupku izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini

Ostvarujući svoje uloge u postupku izvršenja krivičnih sankcija, sudija za maloljetnike u Bosni i Hercegovini ima veliki obim nadležnosti i odgovornosti. U određenim situacijama je dužan postupati kada su za to ispunjeni zakonski uslovi, na što pazi po službenoj dužnosti, u drugim ukoliko sâm procijeni da je njegova intervencija neophodna radi zaštite najboljeg interesa maloljetnika, a u trećoj situaciji postupa po zahtjevu ili molbi maloljetnika ili subjekta koji izvršava krivičnu sankciju odnosno kod kojeg se krivična sankcija izvršava. Međutim, treba imati na umu da se sve

²² Pleh, V. Uloga suda u postupku izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj, Francuskoj i Bosni i Hercegovini; op. cit. str. 294 i 295.

sudske uloge međusobno isprepliću i dopunjavaju u većoj ili manjoj mjeri, tako da ne možemo govoriti o striktnoj podjeli nadležnosti. Isto tako, svaka uloga suda ima svoje specifičnosti, što joj dozvoljava da bude sortirana u posebnu kategoriju. Kako bilo da bilo, predstavimo pojedine uloge suda u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u BiH shodno njihovoj navedenoj podjeli na administrativnu, meritornu, nadzornu i dodatnu ulogu suda, kategorizirajući krivične sankcije na alternativne sankcije i sankcije institucionalnog tretmana.

5.1. Administrativna uloga suda

Administrativna uloga suda ogleda se u *upućivanju* maloljetnika na izdržavanje krivične sankcije te u odlučivanju suda o *odgodi* početka izvršenja odnosno *prekidu* izvršenja krivičnih sankcija po molbi maloljetnika, njegovih roditelja, staratelja, usvojitelja i nadležnog organa starateljstva. S obzirom na prirodu i cilj krivične sankcije navedene situacije imaju svoje specifičnosti kod izvršenja ili primjene krivične sankcije za maloljetnike. Te specifičnosti se ogledaju u subjektima koji izvršavaju krivične sankcije, u prirodi i načinima njihovog izvršenja, dužini trajanja sankcije i sl.

Kada sud izrekne odgojne mjere ili kaznu maloljetničkog zatvora, uputni akt za njeno izvršenje dostavlja nadležnom organu starateljstva, odnosno kad je riječ o zavodskim odgojnim mjerama i kazni maloljetničkog zatvora, nadležnoj ustanovi za izvršenje sankcije institucionalnog tretmana. Organ izvršenja je dužan u određenom roku započeti sa izvršavanjem određene sankcije ili izrečenu sankciju izvršiti, a ukoliko do izvršenja izrečene sankcije ne dođe, dužan je o tome obavijestiti sud. U situacijama nejavljanja na izvršenje odgojne mjere odnosno kazne maloljetničkog zatvora sud ima posebne, meritorne nadležnosti, o čemu ćemo nešto kasnije više reći.

Nadalje, administrativna uloga suda se ogleda i u mogućnosti suda da na molbu ovlaštenih subjekata, iz razloga predviđenih u općim propisima o izvršenju krivičnih sankcija, donese odluku o odgodi početka izvršenja ili prekidu izvršenja zavodskih odgojnih mjera, odnosno kazne maloljetničkog zatvora.²³

²³ Član 162. i 179. ZOM FBiH u ovim situacijama predviđa primjenu općih propisa iz ove oblasti, odnosno Zakona o izvršenju krivičnih sankcija FBiH, „Službene novine FBiH“, 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11 (u daljnjem tekstu: ZIKS FBiH). Tako ZIKS FBiH propisuje da u situaciji odlaganja ili prekida izvršenja zavodske odgojne mjere shodno se primjenjuju odredbe kantonalnih zakona. Zakon o izvršenju sankcija u Kantonu Sarajevo, „Službene

Za svaki navedeni razlog odgode ili prekida izvršenja zakoni su postavili određena vremenska ograničenja, koliko najduže odgoda odnosno prekid može da traje, o čemu sud vodi računa po službenoj dužnosti. Isto tako, za vrijeme dok odgoda ili prekid traju, sudija za maloljetnike po službenoj dužnosti provjerava postojanje navedenih razloga. Tako kada takve okolnosti prestanu, sudija za maloljetnike ponovno pristupa izmjeni odluke odnosno ukida rješenje o odgodi ili prekidu. Također, ako sud utvrdi da su prekid ili odgoda odobreni na osnovu lažnih isprava i dokaza ili ako se ne koriste u svrhu za koju su dozvoljeni, sudija za maloljetnike ukida rješenje i maloljetniku nalaže da se odmah, a najduže u roku od tri dana od prijema rješenja, javi ustanovi radi izvršenja zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora. Protiv rješenja sudije o ukidanju rješenja o prekidu izvršenja zavodske mjere žalbu mogu izjaviti maloljetnik, roditelji, odnosno usvojitelj ili staratelj u roku od tri dana od prijema rješenja vijeću za maloljetnike. Vijeće o žalbi odlučuje u roku od tri dana od prijema.²⁴ Da bi bilo koja od navedenih odluka bila adekvatna i uopće moguća, sudija za maloljetnike

novine Kantona Sarajevo“, broj 27/07 (u daljnjem tekstu: ZIKS KS), član 44. stav 1, propisuje da sud može odgoditi početak izvršenja odgojne mjere ili je prekinuti u toku njenog izvršenja ako je maloljetnik obolio od teže akutne bolesti; ako se desio smrtni slučaj ili teška bolest u užoj porodici maloljetnika; ako se nalazi neposredno pred završetkom škole ili polaganja ispita za koji se pripremao pa bi mu izvršenje odgojne mjere u ovom momentu moglo nepovoljno uticati na izvršenje tih obaveza i u slučaju ako trudnoj maloljetnici do porođaja ne preostaje više od pet mjeseci, kao i maloljetnici koja ima dijete mlađe od jedne godine života. S druge strane, kazna maloljetničkog zatvora se može odgoditi ili prekinuti shodno odredbi član 27. ZIKS FBiH: Osuđenoj osobi koja se nalazi na slobodi može se, na njenu molbu, ili s njenim pristankom na molbu članova uže porodice ili na prijedlog nadležnog organa socijalnog staranja, odložiti izvršenje kazne zatvora: 1) ako je oboljela od teže akutne bolesti; 2) ako se desio smrtni slučaj ili teška bolest u užoj porodici osuđene osobe; 3) ako je odlaganje potrebno radi izvršenja ili dovršenja izuzetno neodložnih poljskih ili sezonskih radova ili radova izazvanih elementarnim nepogodama ili drugim udesom, a porodica osuđene osobe nema drugih članova porodice sposobnih za rad, niti se zbog slabog imovnog stanja ili iz drugih opravdanih razloga može angažovati druga osoba za obavljanje ovih poslova; 4) ako je osuđena osoba obavezna da izvrši određeni posao koji je već počela, a uslijed neizvršenja posla nastala bi neotklonjiva ili znatnija šteta; 5) ako je odlaganje osuđenoj osobi potrebno zbog završetka školovanja ili polaganja ispita za koji se pripremala; 6) ako su zajedno sa osuđenom osobom osuđeni njen bračni drug ili drugi članovi zajedničkog domaćinstva ili ako se oni već nalaze na izdržavanju kazne zatvora, a istovremenim izdržavanjem kazne svih tih osoba bilo bi ugroženo izdržavanje maloljetnih, bolesnih ili starih članova domaćinstva; 7) ako je osuđena žena koja doji dijete mlađe od godinu dana ili koja je trudna; 8) ako je osuđena osoba hranilac porodice, a stupanjem na izdržavanje kazne zatvora bilo bi ugroženo izdržavanje porodičnog domaćinstva. Izvršenje kazne u slučaju iz tačke 1. stava 1. ovog člana može se odložiti najduže godinu dana, u slučajevima iz t. 2, 3, i 4. najduže tri mjeseca, u slučajevima iz t. 5, 6. i 8. najduže šest mjeseci, a u slučajevima iz tačke 7. do navršene jedne godine života djeteta.

²⁴ Članovi 161. i 162. ZOM FBiH.

posredno prati dešavanja i promjene okolnosti vezane za datog maloljetnika i, kako smo već rekli, to radi po službenoj dužnosti. Tako obavljajući potrebni nadzor, sud ostvaruje, pored administrativne, i svoju nadzornu ulogu.

5.2. Meritorna uloga suda

Posebno značajna uloga suda je njegovo pravo da ponovo, meritorno odlučuje o već izrečenoj krivičnoj sankciji ukoliko se njom ne postigne željena svrha.²⁵ Dakle, riječ je o sudskoj individualizaciji u procesu izvršenja krivične sankcije radi postizanja veće efektivnosti krivične sankcije i, u konačnici, što bolje resocijalizacije maloljetnika. Ova meritorna uloga se ogleda u odlučivanju suda o obustavi izvršenja krivične sankcije i/ili zamjene izrečene krivične sankcije drugom, odnosno o odlučivanju sudije za maloljetnike o puštanju maloljetnika na uslovni otpusta.

*Obustava izvršenja krivične sankcije i/ili zamjena izrečene krivične sankcije moguća je u dva slučaja.*²⁶

Prvi, koji se odnosi na okolnosti ili radnje maloljetnika koje se pojavljuju poslije donošenja odluke o izricanju odgojne mjere: ako se poslije donošenja odluke o izricanju posebne obaveze, mjere upozorenja i usmjerenja, mjere pojačanog nadzora ili zavodske mjere *pojave okolnosti kojih nije bilo u vrijeme donošenja odluke ili se za njih nije znalo*, a one bi značajno uticale na izbor mjere,²⁷ ako se odluka *ne može izvršiti* uslijed odbijanja maloljetnika ili njegovih roditelja, usvojitelja, odnosno staratelja da postupe po izrečenoj odgojnoj mjeri ili prema nalogu onoga ko mjeru izvršava,²⁸ odnosno ako nastupe *druge okolnosti* predviđene zakonom, a one bi bile od značaja za donošenje odluke. U navedenim primjerima sudija za maloljetnike može meritorno promijeniti svoju odluku u pogledu vrste i visine sankcije,

²⁵ Ovo meritorno odlučivanje se nikako ne odnosi na utvrđivanje da li je maloljetnik počinio krivično djelo i da li je kriv jer je takvu odluku o meritumu već donio u krivičnom postupku na osnovu koje se i izvršava izrečena sankcija.

²⁶ Član 45. ZOM FBiH.

²⁷ Naprimjer, maloljetniku je izrečena odgojna mjera pojačanog nadzora od roditelja, usvojitelja ili staratelja koji su umrli, a u vrijeme donošenja odluke su bili živi. Takve okolnosti zahtijevaju promjenu odluke.

²⁸ Govoreći o administrativnoj ulozi suda, spomenuli smo situaciju u kojoj maloljetnik nije ni stupio na izvršenje izrečene odgojne mjere. Pa ako do početka izvršenja ove mjere nije došlo u roku od šest mjeseci od pravosnažnosti odluke, sud može prvobitnu odluku izmijeniti i izrečenu sankciju zamijeniti drugom, prema kriterijima utvrđenim u članu 46. ZOM FBiH.

bez ograničenja, odnosno bez obzira na to da li je počeo proces izvršenja ili ne, kakav je uspjeh primjene ili izvršenja sankcije i o kakvoj se vrsti odgojne mjere radi.²⁹

Druga situacija, s obzirom na (ne)postignuti uspjeh u odgoju, ako se opravdano može očekivati da će se drugom mjerom ostvariti svrha odgojne mjere, ali samo pod određenim uslovima. Ti uslovi se odnose na to da se odgojna mjera ne može obustaviti ili zamijeniti drugom sankcijom prije nego istekne minimalni period njenog trajanja, a to je šest mjeseci, kako bi se ispitao stepen njene efikasnosti. Zatim, unutar šest mjeseci se može zamijeniti samo blažom odgojnom mjerom, a tek nakon isteka šest mjeseci primjene prvobitno izrečene odgojne mjere, ako je to u najboljem interesu maloljetnika, ta odgojna mjera se može zamijeniti bilo kojom drugom odgojnom mjerom pa i težom mjerom.³⁰ Najteža zavodska odgojna mjera, upućivanje u odgojno-popravni dom, nakon isteka roka od šest mjeseci može se obustaviti od izvršenja, a unutar šest mjeseci se može zamijeniti samo mjerom upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje koja predstavlja specifičnu mjeru koja se izriče maloljetniku ometenom u psihičkom ili fizičkom razvoju.

Treća meritorna uloga suda, pored njegovih nadležnosti u pogledu obustave mjere i/ili zamjene jedne odgojne mjere drugom, jeste *uslovno otpuštanje maloljetnika na slobodu* sa izvršenja zavodske odgojne mjere i sa kazne maloljetničkog zatvora.³¹ Kada je maloljetniku izrečena neka zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora, sud ga može uslovno pustiti iz ustanove odnosno zatvora, ako je u toj ustanovi proveo najmanje šest mjeseci, odnosno nakon isteka jedne trećine kazne maloljetničkog zatvora i ako se na osnovu postignutog uspjeha u odgoju može opravdano očekivati da maloljetnik ubuduće neće činiti krivična djela i da će se u sredini u kojoj bude živio dobro ponašati. Pored toga, sudija za maloljetnike može odlučiti da se prema maloljetniku za vrijeme uslovnog otpusta dodatno izrekne neka od mjera pojačanog nadzora, uz mogućnost primjene jedne ili više posebnih obaveza.

²⁹ Više: Kosović J., Komentar zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, 2018, str. 131.

³⁰ S obzirom na princip postupnosti u izricanju krivičnih sankcija prema maloljetnicima (član 29. ako nije postupano po principu oportuniteta i nisu primijenjene odgojne preporuke u skladu sa članom 9. ovog zakona, prednost u izricanju odgojnih mjera uvijek će imati mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora, zavodske mjere i kazna maloljetničkog zatvora) možemo zauzeti ovakav stav odnosno okarakterisati određene krivične sankcije blažim ili težim. Više: Kosović, J., Komentar zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, op. cit. str. 130–136.

³¹ Član 43. i 53. ZOM FBiH.

Meritornost odluke suda je ovdje očigledna, kako u pogledu prestanka izvršenja sankcije institucionalnog tretmana i uslovnog puštanja na slobodu, kada je pored formalnih uslova ispunjen uslov „suštinskog“ karaktera, to jeste postignut uspjeh u odgoju (uspješna resocijalizacija) i očekivano dobro ponašanje u sredini u kojoj bude živio (uspješna reintegracija), tako i u pogledu dodatnog odlučivanja o izricanju neke od alternativnih sankcija pojačanog nadzora ili posebnih obaveza.

Ne smijemo zaboraviti spomenuti meritornu ulogu suda pri *izvršenju mjera sigurnosti* kao sporednih sankcija, a posebno u situaciji kada je bilo koja od mjera sigurnosti postavljena kao uslov maloljetniku za ostanak na snazi odluke o uslovnom otpustu ili odgođenom izricanju kazne maloljetničkog zatvora; sud mora pratiti ispunjenje uslova jer u suprotnom će morati promijeniti odluku i time ostvariti svoju meritornu ulogu. Isto tako, ukoliko maloljetnik ne ispunjava obaveze koje proizlaze iz izvršenja mjera sigurnosti, sud može narediti njihovo prinudno izvršenje ili ih obustaviti. Prije donošenja odluke sud, ako je potrebno, pribavlja i mišljenje odgovarajućeg ljekara vještaka.³²

Odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora, kao alternativna sankcija, posebno je značajna kao primjer meritorne uloge suda, koju ostvaruje uz pomoć njegove nadzorne uloge. Naime, sud može izreći kaznu maloljetničkog zatvora i istovremeno odrediti da je neće izvršiti kad se opravdano može očekivati da se i prijetnjom naknadnog izricanja kazne može uticati na maloljetnika da ubuduće ne čini krivična djela. Uz kaznu maloljetničkog zatvora sud može izreći neku od odgojnih mjera pojačanog nadzora i odrediti uz tu mjeru jednu ili više posebnih obaveza. Sud naknadno može izreći izvršenje izrečene kazne maloljetničkog zatvora ako maloljetnik za vrijeme koje sud odredi, a koje ne može biti kraće od jedne ni duže od tri godine (vrijeme provjeravanja), učini novo krivično djelo ili ako odbija postupiti po izrečenoj odgojnoj mjeri pojačanog nadzora ili izvršenja posebnih obaveza. Nakon što istekne najmanje jedna godina vremena provjeravanja, sud može, nakon što pribavi izvještaj organa starateljstva, izreći konačni odustanak od izricanja kazne ako nove činjenice potvrđuju uvjerenje da maloljetnik neće učiniti nova krivična djela.³³ Iz navedenog jasno se prepoznaje meritorna uloga suda, koji i nakon što „zaprijeti“ kaznom maloljetničkog zatvora daje šansu maloljetniku i uslovljava ga da u određenom vremenu provjeravanja ne počini novo krivično djelo, izvrši neku

³² Kosović J., Ćosić J., Pećanac, J., Uletilović, D., Muratbegović, E., Priručnik za obuku sudija i tužilaca o odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH, Centar za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH, 2014, str. 89.

³³ Član 54. ZOM FBiH.

dodatnu alternativnu sankciju, posebnu obavezu ili mjeru pojačanog nadzora, te nakon uvida u izvještaj organa starateljstva koji je organ izvršenja navedenih sankcija, te ako stekne uvjerenje da maloljetnik neće ponovo učiniti krivično djelo, može donijeti odluku da konačno odustaje od kazne maloljetničkog zatvora. Međutim, pored počinjenja novog krivičnog djela maloljetnika, ukoliko sudija za maloljetnike ne stekne takvo uvjerenje zbog neispunjenja ili nepotpunog ispunjenja obaveza koje je maloljetniku postavio kroz izricanje dodatnih alternativnih sankcija, dobijajući negativan izvještaj organa starateljstva, sud donosi odluku kojom se maloljetniku izriče kazna maloljetničkog zatvora i upućuje ga na njeno izvršenje. Jasno je da sud ovu svoju meritornu ulogu ne može ostvariti a da ne nadzire ponašanje maloljetnika sarađujući sa drugim subjektima maloljetničkog pravosuđa i kroz svoju nadzornu ulogu pribavi relevantne informacije, nove činjenice o ponašanju i stanju maloljetnika, te na osnovu toga donese meritornu odluku.

Bez obzira na formalne uslove, prilikom meritornog odlučivanja sudije za maloljetnike individualizacija mjere uslovnog otpusta ili krivičnih sankcija je neophodna, koju sudija za maloljetnike postiže saradnjom sa subjektima maloljetničkog pravosuđa koji se bave psihofizičkim stanjem i ličnošću maloljetnika, odnosno neposrednim kontaktom s njim. S obzirom na to da meritorne odluke imaju i najveće djeystvo na ličnost i život maloljetnika, meritornu ulogu suda i izdvajamo kao posebnu i najvažniju.

5.3. Nadzorna uloga

Nadzorna uloga suda podrazumijeva sudski nadzor nad procesom izvršenja i primjene izrečene krivične sankcije u cilju procjene njene efikasnosti odnosno efektivnosti i zaštite zagarantovanih ljudskih prava maloljetnika u tom procesu. Sud je vrši *neposrednim kontaktom* sa maloljetnicima kroz svoje redovne, jednom ili dva puta godišnje, i *ad hoc* posjete ili *posredno preko izvještaja* koje dostavljaju uprave ustanova u kojima maloljetnik izdržava krivičnu sankciju ili izvještaja centara za socijalni rad koji izvršavaju većinu krivičnih sankcija, odnosno pojedinih subjekata kod kojih se sankcija izvršava. U vršenju ove funkcije sudija za maloljetnike ima pomoć i podršku stručnih savjetnika. Tako sudija za maloljetnike uvidom u odgovarajuću dokumentaciju utvrđuje zakonitost i pravilnost postupanja i cijeni uspjeh postignut u odgoju i pravilnom razvoju ličnosti maloljetnika. O eventualnim uočenim propustima i drugim zapažanjima dužan je bez odgađanja obavijestiti Federalno ministarstvo pravde, kao i upravu ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava. Obaviješteni su dužni su bez odgađanja izvršiti odgovarajuće provjere i poduzeti mjere za otklanjanje nezakonitosti i

nepravilnosti i o tome obavijestiti sudiju za maloljetnike.³⁴ Meritorne odluke proizlaze upravo kroz saznanja koja sud dobija obavljajući svoju nadzornu ulogu.

U tom smislu, jedan od primjera nadzorne uloge suda je nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza koje vrši sud koji od određenih subjekata može tražiti izvještaj o toku i rezultatima provođenja posebne obaveze i mišljenje organa socijalnog staranja.³⁵ Ti subjekti su svi oni kod kojih se izrečena mjera izvršava, naprimjer, neki poslodavci odnosno humanitarne organizacije, škole, zdravstvene ustanove i sl. Isto tako, i organ starateljstva je dužan svakih šest mjeseci dostavljati izvještaje sudu, a sud može, kada god je to potrebno, zatražiti izvještaj u što kraćem roku.

5.4. Dodatna uloga suda – odlučivanje po prigovoru maloljetnika

U bosanskohercegovačkom krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike dodatna uloga suda se iscrpljuje u njegovom odlučivanju po žalbi maloljetnika na odluku rukovodioca ustanove odnosno na rješenje o prigovoru maloljetnika. Ukoliko maloljetnik tokom izvršenja zavodske odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora smatra da je lišen određenih prava ili su mu ona povrijeđena, ili su mu tokom izvršenja učinjene neke nepravilnosti ili nezakonitosti, on ima pravo prigovora rukovodiocu ustanove ili zavoda u kojem se izvršavaju krivične sankcije. U roku od tri dana rukovodilac ustanove ili zavoda mora donijeti obrazloženje rješenja kojim je odlučio da se prigovor odbija kao neosnovan, ili se utvrđuje njegova potpuna ili djelimična osnovanost, nakon čega će se poduzeti hitne mjere da se utvrđene nepravilnosti i nezakonitosti otklone. Ako maloljetnik nije zadovoljan rješenjem po prigovoru, onda on ima pravo da protiv donesenog rješenja u roku od osam dana od datuma prijema uloži žalbu sudiji koji je vršio nadzor nad izvršenjem zavodske odgojne mjere odnosno sudiji koji je izrekao kaznu maloljetničkog zatvora.³⁶

³⁴ Istu obavezu i nadležnost imaju i tužioci za maloljetnike. Član 159. ZOM FBiH.

³⁵ Član 35. stav 6. ZOM FBiH.

³⁶ Član 133. ZOM FBiH.

6. Ostvarivanje sudske uloge u praksi Općinskog suda u Sarajevu³⁷

Da ideje i ciljevi *lex specialisa* nisu samo „slovo na papiru“, svjedoče i iskustva sudije za maloljetnike Općinskog suda u Sarajevu, čija iskustva su od velikog značaja za predstavljanje uloge suda u praksi. Odgovarajući na naše upite, sudija govori o sljedećem.

Pri *individualizaciji krivične sankcije u toku krivičnog postupka*, pogotovo kod složenih predmeta i složenih ličnosti maloljetnika, pored ličnog i slobodnog sudijskog uvjerenja, izuzetno značajnu ulogu imaju sve informacije koje se odnose na ličnost i život maloljetnika.³⁸

Na određeni način specifična i nova, alternativna sankcija – odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora – izrečena je jednom uz mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja i dvije posebne obaveze i to: da se osposobi za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima i da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade. Naime, u toku postupka, koji se vodio po prijedlogu za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, utvrđeno je da, iako se radi o teškom krivičnom djelu, spolni odnos s djetetom, radilo se o maloljetniku koji je do počinjenja tog krivičnog djela, a i nakon njega, imao uredne socijalne funkcije, kod kojeg nije postojala projekcija bilo kakvog asocijalnog ponašanja u budućnosti (šta je utvrđeno iz mišljenja službe socijalne zaštite te provedene opservacije i dijagnostike ličnosti maloljetnika), već da je inkriminirano ponašanje bilo drastičan incident. Iako je nespornim utvrđeno da je kod oštećene ponašanjem maloljetnika već nastupila šteta, utvrđeno je da se ta šteta ne bi popravila njegovim zatvaranjem u maloljetnički zatvor, već da bi, upravo suprotno, u kriminogenom okruženju njegovo ponašanje degradiralo i neminovno bi loše uticalo na njegovu ličnost, zbog čega je izrečeno odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora uz još tri alternativne sankcije. Na taj način će se otkloniti okolnosti koje su dovele do inkriminiranog ponašanja i dovoljno će se uticati na maloljetnika da ubuduće ne čini krivična djela. Izricanje četiriju

³⁷ Za potrebe ovog rada napravili smo intervju sa sudijom za maloljetnike Općinskog suda u Sarajevu Jasminom Szadovski pokušavajući iz njenog višegodišnjeg iskustva uvidjeti praktična iskustva ostvarivanja uloge suda u postupku izvršenja krivičnih sankcija za maloljetnike. Intervju je obavljen 13. 2. 2020.

³⁸ Stručni savjetnici u sudovima i tužilaštvima, proces opservacije i dijagnostike, razna vještačenja i socijalna anamneza centra za socijalni rad. Stručnog savjetnika koji bi davao savjete sudiji za maloljetnike Općinski sud u Sarajevu nema. Do sada su provedene četiri opservacije i dijagnostike u Zavodu za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevu, tri su bile u stacionarnoj formi i jedna ambulatna.

alternativnih sankcija za teško krivično djelo odličan je primjer izuzetne „moći“ suda da uz podršku određenih subjekata napravi adekvatnu individualizaciju krivičnih sankcija koja je u najboljem interesu maloljetnika.

Fleksibilnost u izricanju i *promjeni odluke u pogledu odgojnih mjera* omogućava adekvatno i efektivno ostvarivanje meritorne uloge suda u postupku primjene i izvršenja krivičnih sankcija. „Odgojne mjere su u mnogim predmetima obustavljene kada god je procijenjeno da je odgojna mjera postigla svoj cilj ili da se bolji rezultati ne mogu očekivati, već da mjera počinje da dobija suprotan efekat. Bilo je nekoliko slučajeva zamjene jedne odgojne mjere drugom. Do promjene je došlo kada je ocijenjeno da jedna mjera ne daje očekivani rezultat, maloljetnik ne postupa po nalogima ustanove, pa je zamijenjena drugom. Konkretno, upućivanje u odgojni centar na određen broj sati tokom dana zamijenjeno je upućivanjem u odgojni centar u neprekidnom trajanju određeni broj dana. U drugom slučaju je utvrđeno da je tretman maloljetnika u zatvorenoj ustanovi postigao svoj maksimum, te da je tretman potrebno nastaviti na slobodi izricanjem neke alternativne sankcije.

Maloljetnike na izdržavanju *kazne maloljetničkog zatvora i zavodskih odgojnih mjera* posjećuje se dva puta godišnje, a po potrebi i češće. Posjete su od ključnog značaja radi neposrednog uvida u stanje maloljetnika, njegovo držanje i ponašanje, šta uz izvještaje koje dobija od ustanove daje kompletnu sliku o maloljetniku i njegovom napretku u tretmanu. Kao primjer za navedeno ističe nekoliko slučajeva preko kojih je prezentirana prevashodno nadzorna uloga suda. U jednoj situaciji je maloljetnik tvrdio da njegovo ponašanje nije adekvatno procijenjeno od tretmanskog osoblja te da su mu neopravdano izricane disciplinske mjere, dok je drugi imao ozbiljan zdravstveni problem, ali je odbijao ljekarski tretman koji je preporučen, hirurški zahvat, zbog čega sam obavila vanredne posjete radi neposrednog uvida u situaciju i razgovora s maloljetnicima. Obavljajući svoju nadzornu ali i dodatnu ulogu, uz saradnju sa službama ustanove, otklonjene su prepreke u prihvatanju odgovornosti odnosno prevazilaženju straha i otpora kod maloljetnika, što je omogućilo realizaciju potrebnih intervencija, a samim tim i doprinijelo uspješnosti tretmana.

Uslovni otpust sam izrekla jednom za kaznu maloljetničkog zatvora, dok sam za odgojnu mjeru – upućivanje u odgojno-popravni dom – uslovni otpust izrekla više puta. Gotovo u svakoj situaciji radilo se o maloljetnicima kod kojih je došlo do resocijalizacije te da su u najvećoj mjeri ciljevi tretmana već postignuti, ispunjenja i materijalnih uslova za uslovni otpust, a što je utvrđeno iz izvještaja i neposrednog uvida pri obilasku maloljetnika, ali da je neophodno još neko vrijeme nadzirati i usmjeravati aktivnosti maloljetnika,

odnosno otkloniti opasnost od recidiva, zbog čega im je uz uslovni otpust izrečena i odgojna mjera pojačanog nadzora. S druge strane, u drugačijoj situaciji, pored formalnih uslova, materijalni uslovi nisu bili ispunjeni, odnosno ciljevi tretmana i resocijalizacija maloljetnika nisu postignuti u dovoljnoj mjeri. Međutim, utvrđeno je da je kod maloljetnika došlo do zasićenja tretmanom u zatvorenoj sredini te da njegovo ponašanje nakon jedne stabilnije faze degradira, da je njegov boravak u uslovima lišenja slobode kontraproduktivan i da se može očekivati znatno pogoršanje njegovog stanja. To je bio razlog da je maloljetnik uslovno otpušten uz mjeru pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja; opoziva uslovnog otpusta nije bilo!“ Iz navedenih primjera predstavljene su dvije različite okolnosti koje su rezultirale meritornom odlukom suda o uslovnom puštanju maloljetnika na slobodu. Zahvaljujući odgovornom radu sudije za maloljetnike, službi tretmana ustanova, njihovoj međusobnoj saradnji i povjerenju individualizacija mjere uslovnog otpusta je uspješna.

Mjere sigurnosti su izricane u više predmeta, oduzimanje predmeta i obavezno liječenje od ovisnosti koje su izvršavane u bolnici Jagomir i u Zavodu za liječenje bolesti ovisnosti. Kod mjere obaveznog liječenja od ovisnosti javljaju se poteškoće jer se ova mjera provodi u ambulantnim uslovima, u slučaju izricanja alternativnih sankcija, te njeno izvršenje zavisi o volji maloljetnika da se liječi, koja je često odsutna.

I na kraju, izdvajamo jedan poseban i pozitivan primjer uspješne individualizacije kako sudske tako i penitensijarne. Kod punoljetnog štićenika,³⁹ kojem se sudilo kao maloljetniku i kojem je izrečena odgojna mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, koji je vrlo niske inteligencije i potpuno odgojno-obrazovno zapušten (potpuno nepismen), nakon prvih šest mjeseci boravka u domu uočili su se značajni pomaci u ponašanju i odgoju, dok se nakon godinu dana utvrdilo da je taj štićenik opismenjen, te da je savladao i osnovne matematičke operacije te da je osposobljen za samostalan daljnji život.

Iako je riječ o intervjuu sa samo jednim sudijom za maloljetnike, izneseno je nekoliko veoma značajnih primjera sudske prakse. Ono što želimo još posebno naglasiti je očigledno iskustvo, senzibilitet i posebno naglašen entuzijazam za rad sa maloljetnim prestupnicima intervjuisanog sudije, što je jedan od veoma važnih uslova za obavljanje ove sudske funkcije.

³⁹ Naziv za maloljetnika koji se nalazi na izdržavanju zavodske odgojne mjere.

Zaključak

Iz svega navedenog proizlazi da sud odnosno sudija za maloljetnike pri odlučivanju i individualizaciji krivične sankcije u toku krivičnog postupka te nakon njenog izricanja i upućivanja maloljetnika na primjenu i izvršenje „budnim okom“ prati sve okolnosti vezane za proces primjene ili izvršenja krivične sankcije, uključujući odgojni proces maloljetnika, njegovo psihofizičko stanje, brine o zaštiti zagarantovanih ljudskih prava, pruža podršku i pomoć. Meritorno odlučivanje dolazi nakon sudijskog nadzora koji vrši neposredno ili posredno preko periodičnih izvještaja, a uz pomoć i podršku stručnih savjetnika, službe odgoja i tretmana u zavodima odnosno centrima za opservaciju i dijagnostiku maloljetnika. Iako je njegova uloga i administrativna, procjena odgađanja početka izvršenja krivične sankcije ili njenog prekida dolazi tek nakon detaljnog uvida u ispunjenje svih formalnih ali i materijalnih uslova, što zahtijeva posebnu proceduru i upoznavanja sudije za maloljetnike sa ličnošću i životom maloljetnika. Kroz svoju meritornu ulogu sud dobija ponovo priliku da na osnovu svih raspoloživih informacija individualizira krivičnu sankciju maloljetnom prestupniku i da na taj način, što je to efikasnije moguće, ostvari njenu svrhu.

Uspjeh primijenjenog instrumenta, kako smo općenito nazvali mjere i sankcije na početku ovog rada, zavisi od niza čimbenika, a jedan od značajnijih je efikasan i efektivan rad subjekata maloljetničkog pravosuđa, a u prvom redu suda odnosno sudije za maloljetnike. Zahvaljujući širokom spektru ovlaštenja koja ima sud je i u mogućnosti da izvršava svoje zadatke, a uspjeh u njegovom radu ne zavisi samo od saradnje koju ima sa ostalim akterima maloljetničkog pravosuđa nego i od njegovog ličnog entuzijazma i odgovornosti. Kako je očigledno i iz primjera sudske prakse Općinskog suda u Sarajevu, široka lepeza mogućnosti sudske intervencije u svim fazama postupanja sudije za maloljetnike se i iskorištava, a sve sa jednim ciljem: pomoći maloljetnom učiniocu krivičnog djela da se više ne pojavljuje kao učinilac i da se nakon uspješne resocijalizacije još uspješnije reintegrira u zajednicu i nastavi sa normalnim životom.

Naravno, pretpostavke postoje, također i pozitivni primjeri, ali u kom obimu će se i svi ti resursi iskoristiti, zavisi prije svega od senzibiliteta, stručnosti i posvećenosti svih subjekata maloljetničkog pravosuđa, a najviše sudije za maloljetnike. Koliko će sve to skupa biti i efikasno, zavisi od samog maloljetnog prestupnika, odnosno što adekvatnije individualizacije krivične sankcije i uslova njihove primjene i izvršenja.

Literatura

1. Atanacković, D., *Penologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1988.
2. Babić, V., Josipović, M., Hrvatski zatvorski sustav. U: G. Tomašević, M. Pleić (ur.), *Zbirka radova suradnika na projektu „Europske značajke i dvojbe hrvatskog sustava izvršenja kazne oduzimanja slobode”*, Pravni fakultet, Zavod za kaznenopravna i kriminološka istraživanja „Ivan Vučetić”, Split, 2012.
3. Kosović, J., Čosić, J., Pećanac, J., Uletilović, D., Muratbegović, E., *Priručnik za obuku sudija i tužilaca o odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH*, Centar za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH, 2014.
4. Kosović J., *Komentar zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, 2018, str. 391.
5. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/19, 47/14, 22/15, 40/15 i 35/18.
6. Miković, M., *Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad*, Magistrat, Sarajevo, 2004.
7. Mole, N., Nielsen, S., Hardy, D., Džumhur, J., *Pravosuđe po mjeri djeteta, priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, The Aire Centar – Advice on Individual Rights in Europe*, Aire Centre, 2018.
8. Pleh, V., Uloga suda u postupku izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj, Francuskoj i Bosni i Hercegovini, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXI, 2018, str. 279–313.
9. Pleh, V., Alternativni modeli u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXII, 2019, str. 127–155.
10. Sijerčić-Čolić, H., Maloljetničko krivično pravosuđe i maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, XLIV, 2001.
11. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M., *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u BiH*, Sarajevo, 2005.
12. Sijerčić-Čolić H., Vranj, V., *Uvod u penologiju i izvršno krivično pravo Bosne i Hercegovine*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011.
13. Sijerčić-Čolić, H., *Krivično procesno pravo*. Knjiga 1. Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje (5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Pravni fakultet, Sarajevo, 2019.
14. Tomašević, G., Carić, M., Pleić, M. Postupak izvršenja kazne zatvora – neka pitanja o prvostupanjskoj nadležnosti suca izvršenja. U: G. Tomašević, M. Pleić (ur.), *Zbirka radova suradnika na projektu „Europske značajke i dvojbe hrvatskog sustava izvršenja kazne oduzimanja slobode”*, Pravni

fakultet, Zavod za kaznenopravna i kriminološka istraživanja „Ivan Vučetić”, Split, 2012.

15. Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 22/16.
16. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija FBiH, „Službene novine FBiH“, 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11.
17. Zakon o izvršenju sankcija u Kantonu Sarajevo, „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 27/07.
18. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07, 53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09, 93/09, 72/13 i 65/18.
19. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, „Službene novine FBiH“, 7/14.
20. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta, „Službeni glasnik BDBiH“, 44/11.
21. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, 13/10, 61/13.